

UDK: 373.33

Kunduz KARIMOVA,
Urganch davlat pedagogika instituti dotsenti, PhD
E-mail: q_karimova@mail.ru

O'zbekiston Milliy universiteti professori, f.-m.f.d M.Mamatov taqrizi asosida

METHODOLOGICAL GUIDELINES FOR TEACHERS TO DEVELOP THE CREATIVITY OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

Annotation

This article focuses on the importance of developing creativity in elementary school students. The article reflects on the role of teachers, effective methods and creative approaches that can be used during lessons. Also, the peculiarities of the use of non-standard issues in the formation of children's creative abilities are shown.

Key words: Education, elementary class, thinking, ability, development, issue, non-standard issue, creativity, method, skill.

МЕТОДИЧЕСКИЕ УКАЗАНИЯ ПЕДАГОГАМ ПО РАЗВИТИЮ КРЕАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В данной статье освещается значение развития креативности у учащихся начальных классов. В статье рассматривается роль учителей, эффективные методы и творческие подходы, которые можно использовать в процессе урока. Также показаны специфические аспекты использования нестандартных задач в формировании творческих способностей детей.

Ключевые слова: Образование, начальный класс, мышление, способность, развитие, задача, нестандартная задача, креативность, метод, навык.

O'QITUVCHILARGA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI KREATIVLIGINI RIVOJLANTIRISH UCHUN USLUBIY KO'RSATMALAR

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlikni rivojlantirishning ahamiyati yoritilgan. Maqolada o'qituvchilarning roli, dars jarayonida qo'llanilishi mumkin bo'lgan samarali usullar va ijodiy yondashuvlar haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, bolalarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda nostandart masalalardan foydalanishning o'ziga xos tomonlari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim, boshlang'ich sinf, fikrlash, qobiliyat, rivojlantirish, masala, nostandart masala, kreativlik, usul, ko'nikma.

Kirish. Bugungi kunda jamiyatda innovatsion fikrlash va ijodiy yondashuvlar alohida qadrlanayotgan bir davrda, ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri o'quvchilarda kreativlikni rivojlantirishdir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bu jarayonning asosi hisoblanadi. Chunki, boshlang'ich ta'lim davri bolalarning fikrlash qobiliyatlari va shaxsiy salohiyatini rivojlantirish uchun eng samarali davr hisoblanadi. Ushbu davrda ularning dunyoqarashi shakllanadi, yangi bilimlarni o'zlashtirish qobiliyati rivojlanadi va ijodkorlikni rag'batlantiruvchi faoliyatlar o'quvchilarni kelajakdagi shaxsiy va professional muvaffaqiyatlarga tayyorlaydi.

Boshlang'ich sinflarda ta'lim jarayonini samarali tashkil etish o'quvchilarda ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Kreativlik - bu nafaqat san'at yoki ijodiy fanlar bilan bog'liq tushuncha, balki u barcha fanlar va hayotning turli sohalarida qo'llaniladigan universal ko'nikmadir. Masalan, nostandart masalalar yechimi yoki noodatiy vaziyatlardan chiqish yo'llarini izlash orqali bolalar turli yondashuvlarni qo'llashni o'rganadilar.

Shu bilan birga, o'qituvchilarning dars jarayonida qanday metodlarni qo'llashi, bolalarning o'quv materiallariga bo'lgan qiziqishini va ularning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olib, ularga mos va qiziqarli topshiriqlarni tanlash, guruhli faoliyatni yo'lga qo'yish, shuningdek, noto'g'ri javoblar uchun motivatsion yondashuvlarni qo'llash bu jarayonda katta rol o'ynaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Kreativlikning shakllantirish va rivojlantirish masalalari bilan dunyoning ko'pgina mamlakatlari olimlari ilmiy izlanishlar olib borishgan. Tadqiqotchi Ye.P. Torrens fikriga ko'ra kreativlik - bu muammolarga, bilimdagi yetishmovchilikka, ularning disgarmoniyasiga, bu muammolarni aniqlash, uning yechimini topish, farazlarni tekshirish, qayta tekshirishda sezuvchanlik jarayonining paydo bo'lishi tushuniladi. Kreativlikning alohida jihatlari tadqiqotchi S.Mednik ajratib ko'rsatadi, uning ta'kidlashicha, verbal (og'zaki) va nonverbal kreativlikni ajratish kerak. Verbal kreativlik og'zaki shaklda, jumladan, muammoli vaziyatlarda original g'oyalarni gap orqali ifodalashda, so'zlar o'xshashligini topish imkoniyatida, nonverbal kreativlik esa - badiiy obrazlar, turli rasmlar shaklida ijodiy qobiliyatning namayon bo'lishidir [1].

E.Frommning fikricha, kreativlik - bu nostandart vaziyatlarda yechimni topish, anglash va ajablanish qobiliyati bo'lib, bu yangilikni ochishga qaratilganlik va o'z tajribasini chuqur anglab yetish qobiliyati sanaladi [2].

Ko'pchilik tadqiqotchilar ijodiy jarayonlarda motivatsiyaning muhim rolini ta'kidlashadi. Tadqiqotchi F.Berron fikricha: "Ko'p insonlar kreativ bo'lish qobiliyatlarga egadirlar, ammo hamma ham unda bo'lolmaydi. Bunda asosiysi motivatsiyadir". Ijodiy shaxs xarakteristikasiga to'xtaladigan bo'lsak, ta'kidlash kerakki, ular bo'lajak o'qituvchi shaxsida albatta bo'lishi kerak [3].

O'qituvchilar uchun boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlikni rivojlantirish bo'yicha samarali usullar va yondashuvlar juda muhim bo'lib, bu yondashuvlar nafaqat

o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi, balki ularni kelajakda har tomonlama yetuk va muvaffaqiyatli shaxs bo'lib shakllanishiga yordam beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Kreativlikning mohiyati - intellekt insonning aqliy salohiyati bo'lsa, kreativlik ana shu aqliy salohiyatni maqsadga yo'naltirilgan tarzda erkin ishlata olish qobiliyati hisoblanadi.

Kreativlik atamasi Angliya-Amerika psixologiyasida 60-yillarda paydo bo'ldi. U individning yangi tushuncha yaratishi va yangi ko'nikmalar hosil qilish qobiliyati, xislatini bildiradi. J. Gilford kreativlikni tavsiflaydigan qator individual qobiliyatlarni ko'rsatadi:

- fikrni maqsadga muvofiq yo'llay olish;
- o'ziga xoslik (originallik);
- qiziquvchanlik;
- farazlar yaratish qobiliyati;
- xayol qila olish (fantaziya) [4].

Interfaol o'qitish jarayonida ta'lim oluvchilarda kreativlikning rivojlantirish bosqichlarini ilmiy izlanuvchi G. Ibragimova quyidagicha ifodalab o'tgan:

1. Reprodukativ-tavakkalchilik bosqichi. Bu bosqich ta'lim oluvchilarda kreativ faoliyat, kreativ faollik va ijodkorlikka bo'lgan moyillikni qaror toptirish, ta'limdagi innovatsion texnologiyalarning mohiyatini anglash va yangi g'oyalarning tug'ilishi, shakllanishi bilan tavsiflanadi.

2. Ijodiy-izlanish tadqiqotchilik bosqichi. Ta'lim oluvchilardagi tadqiqotchilik, ijodiy faollik, nostandart tafakkur, bilish mustaqilligi, improvizatsiya, yangilik yaratish ko'nikmalarining shakllanishi bilan belgilanadi.

3. Kreativlik, novatorlik bosqichi. Yaratilgan yangilikni amalda qo'llash, baholash, tahlil qilish, ommalashtirish va uni keng tatbiq etish hamda istiqbolga yo'naltirilgan strategik rejalarni tuzish bilan bog'liq jarayonlarni o'z ichiga oladi [5].

Kreativlik insonni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Kreativlik shaxs iqtidorining muhim omili sifatida ham aks etadi. Qolaversa, kreativlik inson zehni o'tkirlikni belgilab beradi, o'quvchilar e'tiborini ta'lim jarayoniga faol jalb etishni ta'minlaydi.

Tahlil va natijalar. Kreativlikni rivojlantirish insonning shaxsiy va professional hayotidagi ko'plab sohalarda katta ahamiyatga ega. Bu esa o'z-o'zidan kreativlikni rivojlantirish muhimligini anglatadi. Quyida kreativlikning ahamiyati va uni rivojlantirishning asosiy jihatlari haqida m'lumot berilgan:

1. Muammolarni hal qilish qobiliyatini oshirish. Kreativlik insonni muammolarga yangi nuqtai nazar bilan yondashishga o'rgatadi. Bu turli vaziyatlarda nostandart va samarali yechimlarni topishga imkon beradi. Hayotda uchragan murakkab vaziyatlarni oson hal qilishga yordam beradi.

2. Innovatsiyalar va yangi g'oyalarni yaratuvchi omil. Yangi yechim, usul va metodlarni yaratish asosan kreativlikka asoslanadi. Xususan, boshlang'ich sinflarda kreativlik nostandart masalalarni yechishda yangi fikr va g'oyalarni ilgari surish uchun zarur.

3. Raqobatbardoshlikni oshirish. Yakka holda va guruh bo'lib kreativ fikrlash boshqa o'quvchilardan ajralib turishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, bugungi kunda zamonaviy ta'limda muhim ahamiyatga ega.

4. Shaxsiy o'sish va o'zini anglash. Kreativlik o'quvchining ichki qobiliyatlarini ochib beradi. O'z g'oyalari va qobiliyatlarini ifoda etish orqali inson o'ziga nisbatan ishonch hosil qiladi va o'zini rivojlantiradi.

5. Jamiyat uchun foydali bo'lish. Kreativ fikrlash bilan shug'ullanuvchi o'quvchilar har qanday muammolarga yangi yechimlar taklif qiladi, bu esa jamoa rivojlanishiga hissa qo'shadi. Bunday o'quvchilar turli sohalarda innovatsion loyihalar yarata oladi.

Shunday ekan, o'quvchilarda kreativlikni qanday rivojlantirish mumkin? Quyida o'quvchilarda kreativlikni rivojlantirish usullari keltirilgan:

O'quvchilarda qiziqishni uyg'otish: Fanga oid har kuni yangi ma'lumotlarni o'rgatish va o'quvchiga qiziqarli ma'lumotlarni keltirish.

Muqobil fikrlar ishlab chiqish: Har qanday masalani turli usullar va metodlar bilan yechish va tahlil qilish.

Amaliyotda qo'llash: Har qanday angi masalalarning yechimini amalda qo'llab ko'rish.

Yaratuvchanlikka vaqt ajratish: Boshlang'ich sinflardanoq ijodkorlik bilan shug'ullangan o'quvchiga vaqt ajratish va qo'llab-quvvatlash.

O'zaro fikr almashish: Yangi fikrlarni rivojlantirish uchun o'quvchilar bilan muntazam ishlash, ularning har qanday fikrlarini eshitish va hurmat qilish.

Boshlang'ich ta'lim jarayoni o'quvchi uchun ta'lim poydevori bo'lib, boshlang'ich sinf o'quvchilari kreativligini rivojlantirishda o'qituvchilar muhim va asosiy rol o'ynaydi. Bu bosqichda o'qituvchi bir nechta vazifalarni mohirona bajara olishi kerak. Quyida o'qituvchilarning ushbu jarayonda asosiy vazifalari va ta'sirlari keltirilgan:

o'qituvchi har bir o'quvchining qiziqishlari va individual qobiliyatlarini aniqlay olishi lozim. Bu orqali esa ularning ijodiy potentsialini rivojlantirish uchun mos sharoitlar yaratish mumkin;

qiziqarli va interaktiv darslar tashkil qilish lozim. Darslarni doimo bir xil tarzda emas, balki qiziqarli va ijodiy topshiriqlar bilan boyitilgan shaklda o'tkazish kerak. Masalan: topshiriqqa mos rasmlar chizdirish, yangi masalalar tuzdirish, topshiriqni rollarga bo'lib bajarish mashqlari, muammolarni hal qilish bo'yicha guruhlariga bo'lish mumkin;

o'quvchilarning erkin fikrlashiga sharoit yaratish muhim bo'lib, bu jarayonda savol-javoblar orqali ularning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rag'batlantirish kerak. O'qituvchi o'quvchilarning noto'g'ri javoblari ham ijodiy jarayonning bir qismi ekanligini anglagan holda buni o'quvchilarga tushuntirish lozim;

ijodiy muhit yaratish o'quvchi kreativligini rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. O'quvchilarni tanqid qilmasdan, aksincha, ularning yangi g'oyalari va fikrlarini qo'llab-quvvatlash zarur. Bu ularga o'zlarini erkin ifodalash va ichki imkoniyatlaridan foydalanish imkonini beradi;

zamonaviy texnologiyalarni qo'llash bugungi kunning ajralmas o'qitish uslubidir. O'qituvchi kreativlikni rivojlantirish uchun kompyuter o'yinlari, ta'limiy dasturlar va boshqa texnologiyalarni qo'llashi mumkin. Masalan, turli interaktiv dasturlar, harakatli tushuntirish metodlar yordamida o'quvchilarni mavzuga qiziqitirish;

kollektivda ijodkorlikni rivojlantirish. Guruh ishlari orqali o'quvchilar o'z g'oyalari bilan o'rtoqlashishni, boshqalarning fikrini tinglashni, olingan fikrlarni birlashtirishni va birgalikda yangi yechimlar yaratishni o'rganadilar;

o'rnak bo'lish eng samarali yo'ldir. O'qituvchi o'zining ijodiy yondashuvi bilan bolalarga namuna bo'lishi kerak. Bu o'quvchilarda kreativ yondashuvga qiziqishni uyg'otadi;

motivatsiya berish orqali bolalarni kichik g'oyalari yoki yutuqlari uchun ham maqtab, rag'batlantirish muhim. Bu ularga o'z-o'ziga ishonch, o'zlarini qadrlash hissini oshiradi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga undaydi.

Yuqoridagi vazifalar natijasida o'qituvchilar tomonidan yaratilgan qo'llab-quvvatlovchi va ijodiy muhit boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyatini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu bolalarning nafaqat maktabda, balki keyingi hayotda ham muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf darslari orasida "Matematika" fani o'quvchi kreativligini, fikrlashini va tafakkurini rivojlantiruvchi asosiy fan sanaladi. Matematik topshiriqlar orasida esa nostandart topshiriqlar bilan hech qanday topshiriq tenglasha olmaydi. Dars jarayonida nostandart masalalardan foydalanish orqali o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini yanada o'rttirish mumkin. Nostandart masalalar bolalardan noodatiy fikrlashni talab qiladi. Quyida bunday masalalarni dars jarayoniga tatbiq etish usullari keltiriladi:

Masalalarni qiziqarli tarzda taqdim etish: Masalan, "Bir karvonda 12 ta tuya bor, ularning o'rkachlari soni jami 20 ta. Karvonda nechta bir o'rkachli va nechta ikki o'rkachli tuya bor?" kabi masalalar bolalarning qiziqishini oshiradi.

Chizmalardan foydalanish: Bolalarga masalalarni tushuntirish uchun chizmalar, grafiklar, turli buyumlar yoki o'yinli materiallardan foydalanish mumkin. Bu ularning mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Turli yechimlarni rag'batlantirish: Masalalarni yechishda turli usullarni qo'llash orqali o'quvchilarning ijodiy fikrlash doirasi kengayadi.

Darsda o'quvchilarning jamoaviy ishlashlarini ta'minlash lozim. Jamoaviy ish bolalarning kreativligini rivojlantirishda samarali usullardan biridir. Guruhli faoliyat davomida o'quvchilar bir-birlaridan o'rganish imkoniyatiga ega bo'lalilar. Masalan, yuqoridagi tuya masalasini guruh

bo'lib yechish jarayonida bolalar turli yondashuvlarni taklif qilishadi. Bu esa ularda muammolarni hal qilishning yangi usullarini kashf qilishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'yinlar ta'lim jarayonining ajralmas qismidir. Yuqoridagi masalani o'yinlar yordamida bolalarga yanada yaxshi tushuntirish mumkin. Masalan: Bolalar bir o'rkachli va ikki o'rkachli tuyalar rasmlarini chizib, masalani yechishda foydalanishlari mumkin. (Buni oldindan texnologiya darslarida tayyorlanadi)

O'quvchilar yoshiga mos masalalarni tanlash muhimdir. Masalalar juda murakkab yoki juda sodda bo'lishi bolalarning qiziqishini kamaytiradi. Shuningdek, o'quvchilarning qiziqishlarini inobatga olib, masalalarni turli xil shakllarda taqdim etish kerak.

Xulosa va takliflar. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlikni rivojlantirish ularning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun muhim zamin yaratadi. O'qituvchilar dars jarayonida nostandart masalalar, guruhli faoliyat va o'yinlardan samarali foydalanib, bolalarda ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishi mumkin. Har bir o'quvchiga qulay va ijodiy rivojlanish muhiti yaratish ta'lim jarayonining muhim vazifasidir. O'qituvchilar bolalarning yoshiga va qiziqishlariga mos topshiriqlarni tanlab, ularning ijodiy salohiyatini yanada rivojlantirishlari lozim.

ADABIYOTLAR

1. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. -СПб., 2000.
2. Фромм Э. Характер и социальный процесс // Психология личности. -М., 1982. - с. 48- 54.
3. Макарова Л.Н., Подымова Л.С., Степыкина О.В. Развитие творческой индивидуальности учителя как психолого-педагогическая проблема // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. 2006. № 2(42). -С. 148-153.
4. Guilford J.P. (1950) Creativity, American Psychologist, Volume 5, Issue 9, 444-454.
5. Ибрагимова Г.Н. Интерфаол укитиш методлари ва технологиялари асосида талабаларнинг креативлик қобилиятларини ривожлантириш. / Монография. – Т.: “Фан ва технологиялар”, 2016. – Б. 77.
6. Mardonov Sh. Bo'lajak o'qituvchilarning kreativligini rivojlantirish // Pedagogy of cooperation in improving the quality of education: international experience and modern approaches International scientific-practical conference. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10114402>. November 13, 2023
7. Karimova K.R. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ fikrlashlarini rivojlantirish darajalari va usullari // O'zMU xabarlari. Toshkent, 2023. №6. – B. 94-96.
8. Karimova K.R. Boshlang'ich sinf matematika darslarida topshiriqlar asosida o'quvchilarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish // Mug'allim ham uzliksiz bilimlendirio'. Nukus, 2020. - №3. – B. 117 -122.